ZfWT | Zeitschrift für die Welt der Türken
Journal of World of Turks

TÜRK TARİHİNİN VE KÜLTÜRÜNÜN KAYNAĞI OLARAK KAYA ÜZERİ RESİMLER (PETROGLİFLER) VE YAZILAR

ROCK PETROGLYPHS AND SCRIPTS AS SOURCE OF TURKIC HISTORY AND CULTURE

Necati DEMİR[*]

Özet:

Bu çalışmada, yaklaşık yirmi yıldır üzerinde çalıştığımız kaya üstü yazı ve figürler (petroglifler) ile yazılar üzerinde durulmuştur. Bilim adamları, çağların başlangıcını yazının bulunmasından başlatmışlardır. Hâlbuki kaya üstüne nakşedilen resim ve figürlerin M. Ö. 14 binlerde başladığını biliyoruz. Kaya üstü resimler, tıpkı yazı gibi okunup anlam verilebilmekte; yaklaşıp on beş bin yıllık insanlık tarihi anlamlandırılabilmektedir.

Türk karakterli kaya üstü resim ve figürler Asya ile Avrupa kıtasının büyük bir bölümünde ve Afrika kıtasının kuzeyinde, düzenli olarak karşımıza çıkmaktadır. Yer isimleri, mimari ve diğer kültür unsurları, kaya üstü resim ve figürleri ile paralellik göstermektedir. Bütün kültür unsurları bir arada düşünüldüğünde Türklerin yaklaşık 15 bin yıldır dünya üzerinde olduğu ve muhteşem bir medeniyet ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Özetle bu çalışmada, Türk karakterli kaya üstü resim ve figürlerin tarihi derinliği ve yayılma alanları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Petroglif, Yazı.

Abstract:

The paper deals with rock scripts, figures (petroglyphs) and writings which we have been considering for last twenty years. The scientists refer the beginning of age to the discovery of scripts. However it is proved claim that the pictures and figures started to be carved on rocks back in 14th millenium BC. Pictures carved on rocks are able to be interpreted into certain explanations as scripts and human history of 15 thousand years is available to our perception.

Rock pictures and figures with turkic features are regularly encountered in most parts of Asia and Europe and north part of Africa. They possess similarities with toponyms, architectural and other cultural components. While considering all the cultural components it becomes obvious that the turks have been existing on earth for 15 thousand years with magnificent culture. The paper touches upon issues regarding the ancience of rock petrogylphs and figures with turkic features and their located areas.

Key words: The Turks, Petroglyph, Script.

[*] Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi-Sivas E-posta: *demir_necati@hotmail.com*

Giriş:

Kaynaklardan öğrendiğimize göre kâğıt; M.S. 610'da uzak doğuda kullanılmış, 8. yüzyılda batıya doğru yolculuğa başlamıştır. Abbasiler, kâğıt yapmayı Türklerden öğrenmiş, bu tecrübelerini 11. yüzyılda İspanya'ya götürmüştür. Avrupa'nın kâğıtla tanışması, Araplar vasıtasıyla 11. yüzyılda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kâğıt ile yazılan kaynakların tarihi, 1200 yıldan daha ileriye gitmez.

Eski medeniyetlerden kalma, pişmiş veya güneşte kurutulmuş kilden yapılmış, üzerinde çivi yazısı ile metin yazılı belgeler olan tabletler, M.Ö. 3000'e kadar gitmektedir. Sümerlere ait bu buluş olan tabletler, yazının ve tarihin temeli sayılmıştır. Tabletler; tarih, hukuk, tıp, edebiyat, ekonomi ve dinî konuları içermektedir. Ayrıca matematik, astronomi, sihir gibi konular da yer almaktadır. Tabletler; kaya üzerine çizilen resim ve figürler ile yazılan yazıların bir sonraki aşaması olup taşlara yazılan veya çizilenlerden daha düzenlidir.

Türkler kimdir, tarih sahnesine ilk kez ne zaman çıkmışlardır, ilk yurtları neresidir, nasıl bir hayat tarzları vardı, tarih boyunca nerelerde gittiler, nerelerde yaşadılar ve hangi boylara ayrıldılar, ayrılan boylar bu gün hangi milletlerdir, hangi dinler ve inanış sistemi içerisinde bulundular, kimlerle akrabadırlar? Bir başka soru da Türkler, neleri keşfedip dünya medeniyetine hediye etmişlerdir?

Bu soruların cevabını verebilmek; kâğıdın, tarihi kayıtların, belgenin bulunmadığı dönemlerde araştırmak ve insanların bilgisine sunmak son derece zor olmuştur. Bunun bir sonucu olarak Türk tarihi ve kültürünün varlığı, klasik anlamda tarihî belgelerin ve bilgilerin uzandığı yıllardan başlatılmıştır. Hatta bu bir gelenek durumuna getirilmiştir. Dolayısıyla Türkler, genel olarak, birkaç bin yıllık tarihe ve kültüre sahip bir millet olarak kabul edilmiştir.

Pek çok tarih bilimcisi; insanların yaşadığı olaylar, yazının bulunması ile kayda alındığını düşünerek tarihî çağları yazının bulunuşu ile başlatmak hatasına düşmüş veya kasıtlı olarak böyle bir yola gitmiştir. Hâlbuki insanoğlu, yaşadığı olayları, *petroglifler* vasıtasıyla kayalar üzerine nakşetmiştir. Tarih bilimcilerin bu gerçeği neden görmezden geldiği veya göremediği gerçekten merek konusudur.

*Petroglifler'*den sonraki aşama, *ideogram* (doğrudan doğruya fikri ifade eden işaret, varlıkların sembolize edildiği ya da bir düşüncenin anlatıldığı çizim)'dır. Daha gelişmiş ve düzenlenmiş biçimi ise *piktogram* (resimyazı)'dır. Piktogram'dan sonraki aşama *damga* dönemidir. Damgadan dile doğru giden yol, *hece*, *yarı hece* ve *harf* şeklinde gelişmiştir. *Orhun Yazıtları*, bu aşamaların en son noktasıdır.

Türklerin, Çinliler gibi klasik anlamada tarihî bir arşivi olmamıştır. Bu yüzden tarihî hafızası zayıf olarak değerlendirilmiştir. Hâlbuki Türkler, ulaşabildiği her coğrafyaya tarihini, düşüncelerini, yaşayış tarzlarını, inançlarını kayalar üzerine kazımıştır. Kaya üzerine çizilen resim, figür ve yazılar incelendiğinde sosyal ve fen bilimlerinin pek çok alanında binlerce yıl geriye gidilebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Atatürk Dönemi'nde başlayan ve son yıllarda Türk ve yabancı bilim adamları tarafından yoğunlaştırılan çalışmalarla Türk tarihi ve kültürü üzerindeki küller ve sis perdesi kaldırılmaktadır. Kaya üzerine çizilen resim, figür ve yazılarla ilgili araştırmalar yapılmakta, gerçekler bir bir ortaya çıkmaktadır.

1. Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışı ve Coğrafyası:

Türk adı ve Türklerin tarih sahnesine çıkışı ile Türklerin coğrafyası konusunu aydınlatmak için tarih boyunca çok sayıda bilim adamı kafa yormuş, düşüncelerini tonlarca mürekkep harcayarak anlatmaya çalışmıştır[1]. Bu konuda yeni bir düşünceyi ortaya koymaktan çok uzak olduğumuzu ve bilinenleri tekrar etmekten öteye gidemeyeceğimizi özellikle belirtmek isteriz. Türk adı, kutsal kitaplardaki bilgilerin yorumlanması ve Türkçenin yapısı çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Türklerin tarih sahnesine çıkışı ve coğrafyası konusunda da galiba kutsal kitaplar bütün kaynakların ilerisindedir.

Kuran-ı Kerim'de Hazret-i Nuh ile ilgili olarak pek çok ayet, hatta Nuh suresi bulunmaktadır: Hazret-i Nuh'un insanlara doğru yolu göstermek için peygamber olarak gönderildiği, 950 yıl yaşadığı (Ankebut, 14), ancak ona kimsenin inanmadığı, Tanrı'nın inanmayanları cezalandırmak için dünyayı su ile kapladığı (Hud, 44), Hazret-i Nuh'un gemi yaparak inanlarla birlikte kurtulduğu (Hud, 37) ve dünyanın gemiden kurtulanlarla kurulduğu (Hud, 48) anlatılmaktadır. Ancak Kuran'da Hazret-i Nuh'un oğulları hakkında bir bilgi yoktur. İncil'de ve Tevrat'ta da Hazret-i Nuh'un serüvenleri anlatılmakta, oğulları; Sam, Ham ve Yafes/Yafet'in isimleri sayılır (Matta 24, Luka 17,27; Petrus 2,20; 2,5) ve eşleriyle birlikte kurtuldukları anlatılır (Tekfin 6-9).

Ebülgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime* adlı eserinde Nuh Peygamber'in büyük sel felaketinden üç oğlu ile üç gelininin kurtulduğunu, *Ham*'ı Hindistan'a, *Sam*'ı İran'a, *Yafes*'i (bazı kaynaklarda *Yafet*) ise kuzey kutbu tarafına gönderdiğini söyler. Yafes'in *İtil* ve *Yayık* suyu arasını yurt yaptığını, sekiz oğlunun dünyaya geldiğini rivayet eder. Ayrıca Yafes'in öleceği zaman oğlu *Türk*'ü yerine bıraktığını anlatır. Ebülgazi Bahadır Han'a göre Yafes, çadırı icat edip *Issıg Göl*'de oturmuştur[2].

Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lügati't-Türk*'te: "*Türkler aslında yirmi boydur, Bunların hepsi –Tanrı kutsal kılası- Yalavaç Nuh oğlu Yafes, Yafes oğlu "Türk"e dek ulanır*" şeklinde tanıtır[3]. Kâşgarlı eserin bir başka yerinde; "*Benim bir ordum vardır, adını Türk verdim, doğuda yerleştirdim*" hadisine dayanarak Türk adının bizzat Tanrı tarafından verildiğini, onları yer yüzünün en yüksek yerine, havası en

[1] Geniş bilgi için bk. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul 2000, s. 43-56.
[2] Ebülgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, (hazırlayan: Muharrem Ergin), İstanbul (tarihsiz), s. 24.
[3] *Divanü Lûgat-it-Türk Tecümesi*, (hazırlayan: Besim Atalay) C. I, Ankara 1985, s. 28.

temiz ülkelerine Tanrı tarafından yerleştirildiğini ve onlara ‘kendi ordum’ dediğini iddia eder[4].

Yazıcıoğlu Ali’nin *Tevārîḫ-i Āl-i Selçuk* adlı eserinde Türklerin tarih sahnesine çıkışı ve dünya üzerine yayılışı şu şekilde anlatılmaktadır: “*Ādem’e -ṣalavātu ʾllāhi ʿaleyhiye- Ḥavvā’yı çift virüp ve beṣ̱ṣe min-hümā ricālen keṣ̱īren ve nisāʾen mūcebince ikisinüŋ neslini yir yüzine yaydı ve Nūḥ ʿaleyhi’s-selām-oğlanlarıŋdan Yāfet ẕürriyyātına Türkistān iḳlīmini yir ve yurt virdi ki anda çoġalup andan çıḳup ḳalan iḳlīmlere daḫı pādişāh olup ġazā ve cihād ḳılalar*”[5].

Kutsal kitaplarda açık olmamakla birlikte daha sonra yazılan eserler, Türklerin kuzeyde bir yere göçüp yerleşen Nuh’un oğlu Yafes / Yafet’den geldiğini yazmaktadır. Bütün bunlardan öyle anlaşılmaktadır ki Türklerin ana vatanı Tanrı Dağları veya Altay Dağları’dır veya buralara yakın bir coğrafyadır[6]. Belki de daha kuzey bölgelerdir.

Bütün bu bilgilere rağmen, Yafes’in oğlu Türk’ün yaşadığı yer ve yıllar bilinememekle birlikte Türk tarihinin başlangıcı konusunda tam bir tarih verebilmek de mümkün değildir. Tahmini tarih verebilmek ise Türk karakterli kaya üzeri resim ve yazıların çeşitli bilim kolları tarafından çok yönlü incelenmesi ile mümkün olabilecektir.

Türkler, Tanrı Dağları veya Altay Dağları ya da yakın coğrafyalardan çok eski tarihlerden beri dalga dalga dünyanın hemen her bölgesine yayılmıştır. Ancak hangi coğrafyada yaşarlarsa yaşasınlar onların bağları birbirinden kopmamıştır. Dil, inanç, tarih ve kültür birliği Türklerin en önemli bağlarıdır.

M. Ö. 2500 yıllarında Mezopotamya'da yürürlükte olan dünyanın ilk yazı dili Sümerce'nin kaynağı konusunda çok sayıda araştırma yapılmıştır. Pek çok bilim adamı bu dilin Ural-Altay dillerinin bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Osman Nedim Tuna ses denkliklerinden hareket ederek 165 Türkçe kelimenin Sümerceye geçtiğini ispat etmiştir[7]. Sümerce ile Türkçenin bir akrabalığı yoksa bile bu durum, Türkçenin M.Ö. 2500’lerde konuşulduğunu rahatlıkla ortaya koymaktadır.

Türkiye’de Türklerin varlığı ile ilgili ilk bilgiler M.Ö. III bin yıllarına kadar inmektedir. Hattuşaş'ta bulunan M.Ö. 2200’lere ait bir belgede Türkiye'de

4 Atalay, age, s. 350-35.
5 Yazıcıoğlu Ali, *Tevārîḫ-i Āl-i Selçuk,* Topkapı Müzesi, Revan, nu: 1391, v. 1/b**.**
6 Son yıllarda sık sık duyduğumuz Türklerin, Anadolu’dan doğuya göçtüğü, daha sonra yeniden döndüğü görüşü pek sağlıklı görünmemektedir. Zira tarihî kaynakların ve delillerin bulunmadığı durumlarda imdadımıza milletlerin konuştuğu diller yetişmektedir. Cince yapı itibariyle tek heceli bir dildir. Türkçe de başlangıçta tek heceli bir gibi görünmektedir. Bu durumda Çince ile Türkçenin tarihin derinliklerinde bir süre birlikte geliştiği, sonra Türkçenin sondan eklemeli bir yapıya kavuştuğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Türklerin ana vatanını Çin’in kuzeyinde aramanın daha doğru olacağı düşüncesindeyim.
7 Osman Nedim Tuna, *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Ankara 1990; Gürer Gülsevin, "Sümerce İle Türk Dilinin İlişkisi", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara 2002, s. 457-459.

Türklerin bulunduğu[8], *Kralları İlşu Nail'*in Anadolu'ya girmek isteyen Akkadlar'la savaştığı kaydedilmiştir[9].

M.Ö. 2200'lerde Akkad İmparatoru Naram-Sin Anadolu'ya bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer ve savaşlar, *Şartamhari Metinleri* adıyla bilinen yazılı raporda anlatılmaktadır[10]. Metinde Akkad İmparatoru'nun Anadolu'daki Hatti Kralı Pampa'nın önderliğindeki 17 şehir devletinin[11] oluşturduğu birliğe karşı savaşması anlatılmaktadır. Metnin 15. satırında *Türki kralı İlşu-Nail'*in de bu birlik içerisinde yer aldığı kayıtlıdır[12].

Kimmerler, Ural-Altay kökenli bozkır göçebelerinin batı koluna mensupturlar. Eski Çağ'daki Türk Kültür Tarihi'nin ilk temsilcilerindendir. Arkeolejik bulgulardan elde edilen bilgiler, onların ilk Türk devletlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır[13]. M.Ö. II bin yıl başlarından itibaren M.Ö. 8. yüzyıla kadar merkezi Kırım olmak üzere Karadeniz'in kuzeyinde yaşamışlardır[14]. Frig Devleti'ni yıkan Kimmerler, batı yönde Lidya Devleti'nin sınırına yaklaşırlar. Daha sonra İç Anadolu'da bir bozkır devleti kurarlar. Oradan Karadeniz sahillerine ulaşırlar[15]. Amasya Gümüşhacıköy'ün eski ismi olan *Kımeri*, büyük bir ihtimaller Kimmerlerin mirasıdır. Sinop ve çevresinin onlar tarafından ele geçirilmesi antik kaynaklarda anlatılmaktadır[16]. Kimmerler, Karadeniz Bölgesi'nde doğuda Trabzon, batıda Karadeniz Ereğlisi'ne kadar yayılırlar[17].

Kimmerlerin Karadeniz Bölgesi'ndeki varlığını kesin olarak ortaya koyan en önemli delillerden birisi, arkeolojik araştırmalardır. Ünye'de bulunan bir gümüş kap M.Ö. VI. yüzyılın sonunu işaret etmekte ve Kimmer sanatının son eserlerinden biri olarak nitelendirilmektedir[18].

[8] H. G. Güterbock, *Zeitschrift für Assyriologie*, S. 44, Berlin 1938, s. 67-68.
[9] Ekrem Memiş, "M.Ö. 3. Bin Yılında Anadolu'da Türkler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 53, Nisan 1988, s. 35-40.
[10] Ekrem Memiş, "Orta Doğu'da Türklerin Varlığı Tartışmaları", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. 1, s. 441.
[11] Bu metinden M.Ö. III. binli yıllarda Anadolu'da kuvvetli bir devletin olmadığı, Anadolu'nun küçük krallıklar tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır.
[12] Hattusaş arşivinde ele geçirilen Şartamhari Metinlerinin kopyası (KBo III, 13 nolu metin) şöyledir: ([ilk 7 satır kopuk] 8. Bana karşı bütün memleketler isyan ettiler, 9. Gaşua kralı Anmanailu, Pakki kralı Bumanailu, 10. Ulluwi kralı Lupanailu sonra ... kralı .... İnmipailu, 11. Hatti Kralı Pampa, Kaniş kralı Zipani ... kralı Nur-Dagan, 12. Amurru kralı Huwaruvaş, Paraşi kralı Tişenki, 13. Armanu kralı Mudakina, Sedir Dağları kralı İşgippu, 14. Larak kralı Ur-Larak, Nikku kralı Ur-Banda, 15. Türki kralı İlşu-Nail, Kuşaura kralı Tişkinki, 16. Toplam on yedi kral ki onlar savaşa girdiler ve ben onları vurdum, 17. Hurrilere karşı bütün orduyu seferber ettim ve sonra (Tanrılara) şarap takdim ettim, 18. O zaman savaşçılarıma, binlerce düşman askeri hiç mukavenet etmedi (Memiş, agm, s. 442'den naklen). Bu metin, Hititçe ve Hitit çivi yazısıyla yazılmıştır. Bu metin H. G. Güterbock tarafından 1938'de yayımlanmıştır (Güterbock, age, s. 67-68).
[13] M. Taner Tarhan, "Kimmerler ve İskitler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara 2002, s. 597.
[14] Adülhaluk Çay-İlhami Durmuş, "İskitler", *Türkler Ansiklopedisi*,, C. 1, Ankara 2002, s. 578.
[15] L. N. Gumilëv, agy.
[16] Sinop'ta bulunan eski tersanenin giriş kapısında tespit ettiğimiz ve M.Ö. iki bin ile bin yılları arasında nakşedildiğini tahmin ettiğimiz Türk karakterli petrogliflerin kaynağının Kimmerler olduğunu düşünmekteyiz. Çözümleri ve ayrıntılı bilgi bu yazı dizisinde verilecektir.
[17] Geniş bilgi için bk. Tarhan, agm; aynı yazar, "Eskiçağda Kimmerler Problemi", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1976, s. 355-369.
[18] E. Akurgel, *Orient et Occident*, Paris 1969; Özsait, agm, s. 37.

Strabon'a göre Trabzon yakınlarında *Kimmerius / Kimmerius Dağı* bulunmaktadır. Kimmerius / Kimmerius Dağı daha sonra *Ağırmış Dağı* adını almıştır[19]. Arisn'e bağlı Kuzgurcuk köyünün eski ismi *Korgen*'dir[20]. XIV. yüzyılda Canik sancağına bağlı Satılmış kazasında *Korgan* isimli (günümüzde Ordu iline bağlı Korgan ilçesi) bir köy bulunmaktadır[21]. Korgan, Türk devlet hayatında önemli kişilerin mezarına denmektedir. Kelimenin aslı *korugan* (koru-gan)dır. Ölüleri korumasından dolayı bu ismi almıştır. İlk kez Kimmerler tarafından yapılmıştır. Gelenek daha sonraki Türkler tarafından sürdürülmüştür.

Herodotos'tan öğrendiğimize göre, Terme çevresinde Amazonlar yaşamaktadır. Efsanelere de konu olan erkeksiz savaşçı kadınlar[22], Kimmerler olduğu artık bilinen bir gerçektir[23].

Çince *Se*, *Sai(*Sak); Farsça *Saka*, Yunanca *Skythai* (İskitler); Hititçe Sakas adıyla geçen Saka Türkleri, M.Ö XII. yüzyıldan itibaren Hazar Denizi ile Tanrı Dağları arasında geniş bir coğrafyaya hâkim idiler. Saka kelimesi Farsça göçebe sözcüğünün eş anlamlısı olarak kullanılmıştır[24]. M.Ö. VII. yüzyılda Tuna'ya kadar ulaştılar. Daha sonraki zamanlarda topraklarını genişletmeye devam ederek Hindistan'a kadar indiler. Bütün İran'ı ellerine geçirdiler. Böylece Orta Asya'nın büyük bir bölümünde hâkimiyet kurarak bir imparatorluk durumuna geldiler.

Sakaların sınırı Karadeniz kıyılarına kadar uzanmıştır[25]. Kurdukları imparatorlukta yönetici kendileri idi. Yönetimleri altında çeşitli milletler bulunmaktaydı. Bunlar arasında İranlılar da vardı. Bu yüzden bazı tarihçiler onları İran kökenli göstermek istemişlerdir. Hâlbuki Orta Asya'da yapılan kazılarda elde edilen bulgular, Sakaların sanat ve dillerinin Türk kültürü ve dilinin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Kazakistan'ın Almaata kenti yakınlarında yapılan kazılarda elde edilen malzemelerden Köktürk alfabesine benzer bir alfabe kullandıkları anlaşılmıştır. Çıkarılan kaplar üzerindeki yazıda: "*Khan uya üç otuzı yok boltı utıgsa tozıldı* (Hanın üç oğlu yirmi üç yaşında yok oldu, (halkın?) adı sanı da yok oldu)". cümlesi yer almaktadır[26]. İran destanlarında Afrasiyap, *Dîvânü Lûgati't-Türk*'te *Alper Tunga* biçiminde adı geçen kahramanın Sakaların kağanı olduğu sanılmaktadır[27]. Alper Tunga'nın ismi *Şehname*'de İran-Turan savaşının anlatıldığı bölümde geçmektedir. Bu durum aslında şüpheleri ortadan kaldırmaktadır[28].

---

19 Tarhan, agy.
20 Bölge ağızlarındaki düzensiz ünlü incelmesi ve kalınlaşmasının bir sonucu olarak *korgar, korgen* biçimine değişmiş olmalıdır.
21 Mehmet Öz, *Canik Sancağı*, TTK yay., Ankara 1999, s. 196.
22 Kadın savaşçılar olan Amazonlar konusu, tarih bilimcileri çok meşgul etmiştir. Bu konunun kaynağı da galiba kaya üzeri resim ve figürlerdir. Amazonlar ile ilgili ayrıntılı bilgi, bu yazı dizisinde verilecektir.
23 Tarhan, agy.
24 Igor P'yankov, "Sakalar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. I, Ankara 2002, s. 616.
25 -Durmuş, "İskitler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara 2002, s. 578.
26 O. Süleymanov, "Ceti Sudın Köne Cazbaları", *Kazak Edebiyatı*, 11 Eylül 1970, s. 3.
27 Togan, age, s. 36.
28 İskitlerin kökeni konusunda geniş bilgi için bk. Adülhaluk Çay, "İskitler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara 2002, s. 575-596.

Sakalar, tarih içerisinde zaman zaman Anadolu'ya gelip yerleşmiştir[29]. Ksenophon'a göre[30] M.Ö. 400'de Trabzon'a yakın bir yerde de yaşamaktadırlar[31]. Kimmer ve Sakalarla ilgili önemli ve ayrıntılı bilgiler, *Atinalı Ksenophon'*un (M.Ö. 430-355) *Anabasis* (M.Ö. 400-401) adlı eserinde yer almaktadır[32].

Sakalar, Günümüz Türkiye'sinin doğu bölgesinde de önemli bir yer teşkil etmektedir[33]. Sakaların bir boyu olan *Phasian/Pasinler* ve onların alt kolları olan *Orbetler, Pasanlar, Gagavanlar, Kurmançlar, Sahatlar, Çavdarlar* ve *Şorlar* Türkiye'nin doğusunda yerleşmişlerdir. Sakaların boyları *Karduklar, Botiler, Paktuk* ve *Kürtler* Türkiye'nin muhtelif yerlerinde iskân etmişlerdir. Yine Türkiye'deki *Garzan, Arzan, Guran, Müküs, Albak Akari(Hakkari), Zap, Uşani, Botan, Kürt, Kardak, Kürdek*, ... yer isimleri ve bu isimlerin bozulmuş biçimleri onların boy, soy ve aile isimlerinin miraslarıdır.

Sakaların ilgi çekici bir mirası da Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara ve Ankara isminin kaynağıdır. Yakutistan'da da *Angara* isimli bir şehir bulunmakta olup tıpkı Ankara gibi tiftik keçisiyle meşhurdur[34].

Sakalar, M.S. II. yüzyılın sonlarına doğru zayıflayıp yıkılırlar[35], Hunlar ve diğer kavimlerin arasına karışırlar. Çok az bir kısmı Moğol dönemine kadar varlığını sürdürdü. Moğol istilası sırasında kuzeye çekildiler. Günümüzde Moğolistan'ın kuzeyinde yarı bağımsız bir devletleri olan Saha Türkleri, Sakaların / İskitlerin torunlarıdır[36].

[29] İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara 1993, s. 36. Fahrettin Kırzıoğlu, *Kıpçaklar*, TTK yay., Ankara 1992, s. 32.

[30] Ksenophon, *Anabasis*, (Çeviri: Hayrullah Örs), Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s. 184-232.

[31] Anabasis'te "Skythenler" biçiminde geçmektedirler (Ksenophon, age, s. 188-190).

[32] Türkiye'nin İlk Çağ'daki durumu konusunda araştırmalar yapan hemen her araştırmacı bu eseri esas almış, verdikleri bilgileri ona dayandırmışlardır. Pers İmparatoru Keyhüsrev, kendi lehine savaşması için Yunanlı bir orduyu paralı asker olarak ülkesine çağırır. Keyhüsrev'in ölümüyle sonuçlanan Runaksa Savaşı'ndan sonra bu ordu, M.Ö. Eylül 401-Mart 399'da memleketlerine dönerken Fırat vadisinden Karadeniz'e ulaşır. Trabzon'a ulaştıktan sonra sahile paralel olarak Sinop'a kadar yürürler. "Onbinlerin Dönüşü" adıyla tarihe geçen bu yolculuğu *Ksenophon*, *Anabasis* adlı eserinde ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Yunanlı askerlerin maceralarını anlatan eser, Karadeniz Bölgesi'nin etnik yapısıyla ilgili çok önemli bilgiler vermektedir. Onbinler önce *Taokhlar*'ın memleketine gelir. Sonra madencilikleriyle tarihe mal olmuş *Khalybler*'i karşılarında bulurlar. Bayburt Ovası'nda ise *İskit / Sakalara* rastlarlar. Trabzon tarafına doğru ilerlerken *Makronlar* ile karşılaşırlar[32]. Batıya doğru ilerlediklerinde *Kolkhlar*, *Driller*, *Massynoikler*, tekrar *Khalybler* ve *Tibarenler*'in memleketlerinden geçerek Sinop'a ulaşırlar (Ksenophon, *Anabasis*, (Çeviri: Hayrullah Örs), Maarif Matbaası, İstanbul 1944).

[33] *Kimmerler* ve *Sakalar*'ın M.Ö. 2000'li yıllardan itibaren Anadolu'ya, dolayısıyla Karadeniz Bölgesi'ne gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Kimmer ve Sakalarla ilgili önemli ve ayrıntılı bilgiler, *Atinalı Ksenophon'*un (M.Ö. 430-355) *Anabasis* (M.Ö. 400-401) adlı eserinde yer almaktadır (Ksenophon, *Anabasis*, (Çeviri: Hayrullah Örs), Maarif Matbaası, İstanbul 1944). M.Ö. VI. yüzyılda *Aiskhylos*, Karadeniz kıyılarındaki Skythiaları (Sakaları) tanıtmaktadır (Prometheus Desmotes (Prometheus Bound), London 1956, s. 707-735). M.Ö. II. yüzyılda Polybios, *Historiae* adlı eserinde Karadeniz kenarlarında *Kimmer Boğazı*'ndan ve *İskit Yaylaları*'ndan bahsetmektedir (Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK yay., Ankara 2001, s. 16-18).

[34] Bilal Ak, "Ankara Adının Kaynağı ve Yeni Bir Yaklaşım" *Türk Yurdu*, S. 176, Nisan 2002, s. 50-60.

[35] Zeki Velidî Togan, "Sakalar", *Belgelerle Türk Tarihi dergisi*, İstanbul 1987, s. 33.

[36] Fatih Kirişçioğlu, *Saha (Yakut) Türçesi Grameri,*TDK yay., Ankara 1999, s. 9.

Trabzon çevresinde Sakalarla ilgili en önemli kalıntı yer isimleridir. Rize'nin güneyinden başlayıp yılan biçiminde doğuya doğru uzayan dağların ismi, *Silan* (Yılan) *Dağı*'dır. Türkiye Türkçesinde kelime başında yer alan *y-* seslerinin Saha Türkçesinde *s-* ile karşılanması[37] hem Yukut-Saka bağlantısını ortaya koymakta hem de bölgede Sakaların varlığı konusunda bize önemli bir ipucu vermektedir. Amasyalı Strobon (M.Ö. 64-MS. 21), *Geographica* adlı eserinde *Skydises/İskit Dağı*'ndan bahsetmektedir. Maçka'nın güneydoğusunda yükselen bu dağın adı bugün *Kolat Dağları*'dır. Heredot'un Karadeniz'in kuzeyindeki İskitler olarak tanımladığı *Skolat/Kolat*ların ismine Kolat Dağları olarak rastlamamız oldukça ilginçtir. Ayrıca *Kolat* / *Kolatoğulları* aile adı bu yörede hâlâ yaşamaktadır. Artvin Yusufeli Barhal köyünde bir *Kolalet* (Kolatyurdu anlamında) mahallesi (Altıparmak köyü Uzun Çalı mahallesi) bulunmaktadır. Çaykara'nın Şahinkaya köyünün eski ismi *Şur/Şor,* Trabzon merkez ilçeye bağlı Çamoba köyünün eski ismi *Potila* (Sakaların bir boyunun ismi *Poti*'dir), Arsin'in Yolaç köyünün eski ismi *Mukuzi (*Sakaların bir kolunun ismi *Müküs*'tür), Vakfıkebir'in Tarlacık köyünün eski ismi *Kürtali* (Sakaların bir boyunun ismi *Kürt*'tür)'dır. Bu yerleşim yerlerinin ismi büyük ihtimalle Saka Türklerinin günümüze mirasıdır.

Bilinen ilk Türk devletlerinden biri de Hunlar'dır. Kaynaklara göre Hun Devleti M.Ö. 220'de kurulmuştur. Asıl gücüne M.Ö. 209'da Mete Han zamanında ulaşmıştır. Mete Han, M.Ö. 174'te öldüğünde geride sivil ve askerî teşkilat, dış siyaset ve sanat açısından yüksek özelliklere sahip bir devlet bırakmış idi. Bu yüksek özellikler, daha sonra kurulan Türk devletlerinin temelini oluşturmuştur.

Hunlar, M.Ö. 58'de zayıflayıp ikiye bölündü. Bu ayrılık, onları daha da zayıflattı. Yıkılma süreçleri 216 yılına kadar sürdü.

Büyük Hun Devleti'nin dağılmasından sonra Asya'nın batısında oturanlar, batıya doğru göçerek Aral Gölü ile Hazar Denizi arasında yaşayan Alanların topraklarını ele geçirdiler. Hunlar burada da durmayarak daha batı yönüne göçmeye devam ittiler. Avrupa'daki kavimler bu göçe karşı koyamadılar. Devrin güçlü devleti olan Roma İmparatorluğu, Hunların akınlarını durduramadılar. Bu göç sonucunda 395'te Doğu Roma İmparatorluğu ve Batı Roma İmparatorluğu olmak üzere ikiye ayrıldı. Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkılmış, yerine pek çok küçük devlet kurulmuştur.

Hunlar batı yönüne iki koldan girmişlerdir. Bir kol Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'nın içlerine kadar ilerlemişlerdir. İkinci kol ise Kafkasya'dan kuzeye dönüp Anadolu'ya girmiştir[38]. İki taraftan Hun akınları arasında kalan Roma İmparatorluğu, vergi vermeye mecbur kalmıştır.

[37] *yıl>sıl, yer>sir, yit->sit-* bunlardan bazılarıdır (bk. Kirişçioğlu, age, s. 38)

[38] Ankara'nın Güdül ilçesi, Salihlerobası kaya üstür resim ve motifleri ile Türk karakterli yazılar, Hunlar Dönemi'nden kaldığını düşünmekteyiz. Çözümleri ve ayrıntılı bilgiler bu yazı dizisinde verilecektir.

Türklerin öncüleri olan ve dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan topluluklar elbette ki bunlardan ibaret değildir. Ana hatları ile ele aldığımız bu konu, ayrı bir çalışma konusudur.

2. Türk Kültürü'nün Sınırları:

Basit bir tarif ile kültür; "*Tarihî ve toplumsal gelişme süreci içerinde yaratılan maddî ve manevî değerlerin tamamıdır. Bir millete, bir uygarlığa özelliklerini veren, bir başka millette olmayan veya farklı bir karşılığı bulunan maddî ve manevî unsurların tümüdür. Bir milleti diğer milletlerden ayıran özelliklerdir.*" Dil, devlet yönetimi, tarım, ordu, aile yapısı, din, müzik, hukuk, edebiyat, sanat, ... birer kültür unsurlarıdır. Bunların Türklere mahsus kullanılışı, uygulanışı ise bu saydıklarımızı Türk kültür dairesi içerisine yerleştirmektedir. Mesela: *Türk tarımcılığı, Türk ordusu, Türk aile yapısı* Türklere mahsus kültürdür.

Milletlerin iki türlü sınırı vardır. Bunlardan ilki ve daha çok üzerinde durulanı siyasî sınırlardır. Siyasî sınırlar, Türklerin üzerinde bağımsız devleti olan topraklardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk cumhuriyetlerinin siyasî sınırları, bugün bildiğimiz haritadır. Diğer bağımsız Türk devletleri; *Kazakistan Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*'ne ait topraklar, Türk milletinin siyasî sınırları içerisinde kalmaktadır.

Türk milletinin bir de kültür sınırı bulunmaktadır. Tarih içerisinde ve günümüzde Türklerin yaşadığı her yer bu sınıra dâhildir. Doğal olarak Türk milletinin kültür sınırı, siyasî sınırından çok geniştir. Asya kıtasının hemen hemen tamamı, Avrupa kıtasının büyük bir bölümü ve Afrika kıtasının bir kısmı, Türk kültür sınırları içerisindedir. Bu kadar geniş alana yayılan Türkleri bu gün birbirine bağlayan en önemli bağ, dil ve kültürdür. Yani Türkçe ve Türkçe ile şekillenen eserlerdir. Dil ve kültür unsurlarından birkaç örnek:

Takvimleri ve bayramları, uzak mekânlarda olsalar bile, Türkleri birbirinden koparmamıştır. Türk milletinin ortak kültür değerlerinden birisi, *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'dir[39]. *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'ni[40] Tuna Bulgarları 600'lü

[39] Türklerde zaman ve on iki sayısı ilgi çekici bir durum sergilemektedir. Türkler yılları on ikiye bölüp *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'ni yapmışlardır. Yıllar da on ikiye bölünmüş ve her birine *ay* adı verilmiştir. Eski Türkler günleri de on ikiye bölüp her bir bölümünü *çağ* diye isimleştirmişlerdir. Saatte asıl sayı on ikidir. Herhangi bir kaynak tespit edememekle beraber, büyük ihtimalle *çağ*lar ikiye bölünmüş ve saat kavramı da bu şekilde ortaya çıkmış olmalıdır. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki yılın on ikiye bölünmesi büyük ihtimalle Türkler tarafından Avrupa'ya götürülmüş olmalıdır. Hatta bu hesapta yılbaşı yine mart ayı iken Sezar tarafından Hz. İsa'nın doğumu esas alınarak ocak ayına alınmıştır. Ayrıca Hristiyan Gürcü ve Osetler ocak ayına *Başil* (<Baş yıl), mart ayına da *Bayrım* (<Bayram) demektedirler. Türkler yılları da on ikiye bölmüşlerdir. Yılbaşı günü 21 Mart olan *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* bunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

[40] *On İki Hayvanlı Türk Takvimi*'nin ortaya çıkışı konusunda Kaşgarlı Mahmud, Dîvânü Lügati't-Türk'te şu bilgileri vermektedir: "*Türk hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için Hakan ulusuyla müşavere yapar ve kurultayda 'biz bu tarihte nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise, biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla bir ad koyalım; sayılarımızı bu yılların geçmesiyle anlayalım; bu aramızda unutulmaz bir andaç olarak kalsın' der. Ulus, Hakanın önerisini*

yıllarda[41], Köktürkler 700'lü yıllarda taşa kazımışlardır[42]. Bu takvimi Selçuklular; biri *Sivas Gök Medrese* diğeri *Kayseri Karatay Hanı* olmak üzere iki güzel örneğini Anadolu'da taşa kazımışlardır.

Türklerde Nevruz'la ilgili inanış ve uygulamaların M.Ö. 3. yüzyıldan yani *Mete Han* zamanından beri var olduğu bilinmektedir[43]. Binlerce yıldır *Müslüman Türk Dünyası*, *Hristiyan Gagavuz ve Çuvaşlar*, *Şamanist Saha Türkleri* de dâhil, devam etmektedir[44]. Amerika'daki Kızılderili kabilelerinin de mart ayını "*Yeni Yılın Başı*" olarak saymaları ve Orta Asya Türklerine benzer geleneklerle kutlamaları[45], Türk dünyasının tarihi ve kültürü konusu hakkındaki bilgilerimizin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Türk milletinin ortak kültür değerlerinden birisi ölülerine olan saygılarıdır. Onlar ölülerini kurgan denilen mezarlara koymuşlardır. Kurganlar Korgan, Türk devlet hayatında önemli kişilerin mezarına denmektedir. Kelimenin aslı *korugan* (koru-gan)dır. Ölüleri korumasından dolayı bu isim verilmiştir. Korganların ilk kez Kimmerler tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Gelenek daha sonraki Türkler tarafından sürdürülmüştür.

Hayat Ağacı motifi bütün Türk Dünyası'nın müştereklerindendir. Türkler ata yurdunda Hayat Ağacı'nı önem verdikleri hemen her şeyin üzerine işlemeye devam ederken göç edenler de gittikleri her yere taşımışlardır. Sivas'ta 1271'de Selçuklular zamanında yapılan Gökmedrese'nin üzerindeki Hayat Ağacı bütün haşmetiyle dururken günümüzde, Orta Karadeniz Bölgesi'nde Çepni Türkmenleri hâlâ kilimlerinin üzerine aynı motifi nakşetmektedirler[46]. Turan kökenli oldukları

---

onaylar. Bunun üzerine hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını Ilısu'ya doğru sürünsünler diye emreder.Bu büyük bir ırmaktır. Halk bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlar; bir takım hayvanlar suya atılırlar; on ikisi suyu geçer; her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak konur (*Divanü Lûgat'it -Tercümesi I*, (Çeviren: Besim Atalay), TDK yay, Ankara 1986, s. 344-347)".

41 Talât Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara 1987, s. 13-26.

42 Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri,* İstanbul 1980, s. 30-31.

43 Nevruz Türkiye'de daha çok *Yılsırtı*, *Mart Dokuzu*, *Mart Bozumu*, *Sultan Nevruz*, *Gün Dönümü*, *Yeni Gün* gibi Türkçe isimlerle bilinmektedir. Hemen her Türk coğrafyasında ve Türk topluluğunda görülmektedir. Fars kültüründen uzak yörelerde Türkçe veya Türklerin yakından tanıdığı isimlerle bilinmektedir: Altay Türkleri *Cılgayak Bayramı*; Azerbaycan *Ergenekon, Bozkurt Bayramı*; Başkurt Türkleri *Ekin Bayramı*; Doğu Türkistan *Yeni Gün, Baş Bahar*; Gagavuzlar *İlkyaz*; Hakas Türkleri *Cılsırtı*, *Ulu Kün*; Karaçay-Malkar Türkleri *Gollu, Gutan, Saban Toy, Tegri Toy*; Kazakistan Türkleri *Ulus Günü*; Kazan Türkleri ve Karapapaklar / Terekemeler *Ergenekon Bayramı*; Kumuk Türkleri *Yazbaş*; Nogay Türkleri *Saban Toy*; Türkmenler *Teze Yıl*; Uygur Türkleri *Yeni Gün*, ... İran'a yakın coğrafyalarda ve Fars kültürünün etkisinin görüldüğü yöreler olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'ın bazı yörelerinde *Novruz*, *Navruz, Nevruz Bayramı, Nevruz Köce, Noruz*; Nogay Türkleri *Nevroz* gibi Farsça *nev* ve *rûz* kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkan ve "yenigün" anlamına gelen terimle veya terimlerle bilinmektedir.

44 Reşat Genç, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz", *Nevruz*, (Yayına hazırlayan: Sadık Tural), Ankara 1995, s. 22-23.

45 Ahmet Ali Arslan, "Amerikan Kızılderili Kabileleri ve Türk Dünyasında 'Yeni Yıl Başı' Merasiminde Paralellikler", *Nevruz*, (Yayına hazırlayan: Sadık Tural), Ankara 1995, s.251-271.

46 Necati Demir-Metin Yerli, "Ordu Yöresi Çepni Kilimleri", *Erdem*, C. 10, S. 28, Ankara 1999, s. 101-110.

sanılan Amerikan yerli kabileleri de Hayat Ağacı'nı, "Tree-of-Life" adıyla önde gelen kültür varlığı olarak korumaktadırlar[47].

Siyasî sınırlar zaman zaman değişir. Genişlemeler veya daralmalar olabilir. Ancak asıl kalıcı olan kültür sınırıdır. Kültür sınırları çok büyük bir olağanüstü durum olmaz ise kolay kolay değişmez. Ancak kültür sınırının değişmemesi, kültürün yaşanmasına bağlıdır. Bu yüzden çağımızda dünya üzerindeki asıl savaşlar, kültür savaşları olmaktadır. Kültür savaşları çok daha önemli olduğu için süreklidir, kesintisizdir. Her millet, kendi kültür sınırını daha geliştirmek için çalışmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler, bu tür savaşlara çok büyük kaynaklar ayırmaktadır. Çünkü sürekliliği, kalkınmışlığı, dünya tarihi içerisinde yer alması daha çok kültürün yaygınlaşmasına ve kabullenilmesine bağlıdır.

3. Türk Karakterli Kaya Üzeri Resim ve Motiflerin (Petroglif) Tarihî Derinliği:

Sibirya'nın Irkuts bölgesinde yer alan Lena kaya resimlerinin çiziliği zaman olarak Rus arkeologlarının düştüğü tarih M.Ö. 14-12 bin arasıdır[48]. Tarih boyunca Türk kültürünün dışında diğer herhangi bir kültürün yaşamadığı bu yöre, diğer kültürlerin etkisinden de uzaktır. Demek ki Sibirya'da tespit edilen kaya resimleri, günümüzden yaklaşık 15 bin yıl önce Türkler tarafından çizilmiştir[49].

Kaynağı Sibirya'dan veya Orta Asya'nın muhtelif bölgelerinden dünya üzerine yayılan insanlar, kültür unsurlarını da beraber götürmüşlerdir. Sibirya nakşettikleri resimleri, şifreleri ve karakterleri muhafaza ederek gittikleri yerlerde de çizmişlerdir. Kökeni Asya'da olmak üzere, Güney ve Kuzey Amerika'da Arap yarımadasında, Afrika'da ve Avrupa'nın hemen her köşesinde çok eski zamanlardan beri Türkleri görmekteyiz. Azerbaycan-Kubistan ve Ordu-Mesudiye'de bulunan kaya resimleri ile İskandinav ülkelerinde bulunan kaya resimleri arasındaki bağlantı, herkesi şaşırtacak kadar açıktır. İtalya, Almanya ile Kırgızistan'daki kaya üstü figürlerinin aynı oluşu, açıklanmaya muhtaçtır.

En eski yazılı kaynaklar, şimdilik, M.Ö. 3000'den daha ileri gitmemektedir. Sibirya'nın Irkuts bölgesinde yer alan Lena kaya resimlerinin çizilişi ise M.Ö. 14-12 binlere kadar uzandığına göre arada kalan yaklaşık 10 bin yıl aydınlatılmaya muhtaçtır. Bu karanlık dönemi aydınlatabilecek unsurlardan birisi de Türklerin kaya üzerine çizdikleri resim ve figürler yani petrogliflerdir. Diğeri de petrogliflerle aynı karakteri gösteren kilim ve halı motiflerdir. Dünya ve Türk tarihinin karanlıkta kalan 10 bin yılının aydınlatılması için kaya üzerine çizilen resim ve figürler ile dokumalarının üzerindeki motifler tek tek incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

---

[47] Ahmet Ali Arslan, "Amerikan Yerlileri ve Türk Dünyasının Kültür Varlığı Arasındaki Paralellikler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 20, s. 897-912.

[48] Servet Somuncuoğlu, *Sibirya'dan Anadolu'ya Taştaki Türkler*, İstanbul 2008, s. 36-53.

[49] Sibirya'nın Irkuts bölgesinde yer alan Lena kaya resimlerinin Türk kültürü unsuru olduğu, motif ve şekillerden anlaşılmaktadır. Resimlerde bulunan her figürün Türk kültüründe derin bir alt yapısı bulunmaktadır.

Biz, dizi hâlinde yayımlanacak bu çalışmamızda M.Ö. 14-12 bin yıllardan kalan resim ve figürler başta olmak üzere Asya ve Avrupa coğrafyasında şimdiye kadar tespit edilebilen binlerce şekli, alan araştırmaları ile elde ettiğimiz ve arşivlediğimiz sözlü kültür ürünlerinin yardımıyla okumaya ve yorumlamaya çalışacağız. Bu şekillerin ve yazılı kitabelerin bazıları, özellikle, Türkiye sınırları içerisinde bulunanlar tarafımızdan tespit edilmiştir.

Orhun Yazıtları'ndan yaklaşık 5 asır önce yazılan ve Orhun Yazıtları'ndan sonra ikinci büyük metin olan kitabeler, tarafımızdan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmuştur. Yazılı metinler ve kitabeler yaklaşık 10 yıl süren bir çalışmadan sonra tarafımızdan okunmuş ve alfabeleri yapılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin kaya üzerine çizilen resimler ve figürler (petroglifler) ve Türk karakterli yazılar için bir anahtar konumunda olduğunu belirtmekte fayda vardır. Zira Türkiye'nin hemen her ilinde kaya üzerine çizilen resimler ve figürler (petroglif) veya kitabe tespit edilmiştir.

Bunlardan sadece Türkiye'nin batı tarafında yer alan Söke yöresi, İsrailli bilim adamları tarafından çalışılmıştır[50]. Diğer yöreler bilimsel olarak detaylı bir biçimde ele alınmamıştır. Sadece çeşitli araştırmacılar tarafından çeşitli zamanlarda albüm niteliğinde çalışmalar yayımlanmıştır.

4. Türk Karakterli Kaya Üzeri Resim ve Motiflerin (Petroglif) Yayılma Alanları:

Türk (Runik)[51] alfabesinin de kaynağı olan kaya üzerine çizilen Türk karakterli resimler ve figürlerin yayılma alanı, aynı zamanda Türklerin ve Türk kültürünün yayılma alanlarını da ortaya koymaktadır.

Şimdiye kadar tespit edilenlerden hareketle Türk karakterli kaya üzerine çizilen resimler ve figürlerin yayılma alanlarını ve sınırlarını şu şekilde gösterebiliriz: Merkezi; Kazakistan, Çin, Moğolistan ve Rusya Federasyonu'nun sınırları içerisinde kalan *Altaylar* bölgesi ve Tanrı Dağları çevresi olduğu kuvvetli bir ihtimaldir. Ancak en eski örneklerinin Sibirya'da bulunması, dikkat çekicidir. Daha doğuda Moğolistan sınırları içerisinde binlerce örneği bulunduğu, bütün bilim âleminin malumudur. Daha da doğuya, Büyük Okyanus kenarlarına, Mançurya'ya kadar uzamaktadır[52].

Kazakistan[53], Kırgızistan[54], Türkmenistan, Özbekistan[55], Tacikistan[56] sınırları içerisinde sayısız örneklerinin bulunduğu, çeşitli yayınlarla duyurulmuştur.

---

50 Geniş bilgi için bk. *http://www.stonewatch.de/media/download/01_30/03%20Latmos.pdf*

51 Türk karakterli yazı, ilk olarak 1800'lü yıllarda İskandinav ülkelerinde tespit edilir, "sır, esrar, giz, gizemli" anlamına gelen *Runik* kelimesi ile adlandırılır. Orhun Abideleri bulunduğunda, yazı karakterinin İskandinav ülkelerinde daha önce tespit edilenlerle benzer olmasından dolayı Türk karakterli yazı, *Runik* adıyla yaygınlaşmış ve terimleşmiştir. Hatta Orhun Yazıtları, İskandinav yazı sitemi ile okunmaya çalışılmıştır.

52 İsmail Doğan, "Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2000*, s. 161.

53 Z. Samashev, "Petroglyphs of Kazakhstan", *Petroglyphs of Central Asia*, Bishkek 2001, s. 151-220.

54 K. Tashbayeva, "Petroglyphs of Kyrgyzstan", *Petroglyphs of Central Asia*, Bishkek 2001, s. 9-79.

Nahcivan ve Azerbaycan'ın da pek çok bölgesinde kaya üzerine çizilen Türk karakterli resim ve figürler tespit edilmiştir. Hatta Hazar Denizi'nin kenarında yer alan Kubistan, Türk karakterli kaya üzeri resim ve figürlerin önemli istasyonlarından birisidir ve çok zengindir[57].

Çin, Hindistan, Pakistan ve İran araştırılmaya muhtaçtır. Arabistan'da bulunan örnekleri, Türk yazısı da içermesi bakımından gerçekten ilgi çekicidir[58].

Türkiye, buluntuların en zengin olduğu bölgelerden birisidir. Şimdiye kadar yaklaşık 50 ayrı yerde, çeşitli sayılarda, kaya üzeri Türk karakterli resim ve figür ile yazılı kitabeye rastlanmıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, belirleyebildiğimiz kadarıyla, bunlardan yalnızca Söke bölgesinde olanlar hakkında, tasvirî olmak kaydıyla, akademik araştırma yapılmıştır.

Ermenistan[59], Gürcistan[60], Rusya[61], İskandinav ülkeleri[62], İskoçya, Danimarka[63], Moldovya, Romanya, Macaristan (Transilvanya), Bulgaristan, Kosova[64], Almanya, Avusturya, İtalya[65], Fransa[66] hatta İspanya'da[67] Türk karakterli kaya üzeri resim ve fügürlerin (petroglifler) bulunduğu ülkeler arasında yer almaktadır.

Özetlenecek olursa Türk karakterli kaya üzeri resim ve yazıların Asya ve Avrupa kıtasının büyük bölümü ile Afrika'nın kuzeylerinde yaygın halde görülmektedir.

Türkler gittikleri hemen her yerde kimlik kartlarını coğrafyaya yer isimleri ile de kazımışlardır. *Ankara* ismi bu duruma güzel bir örnektir. *Ankara*, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir. Baykal Gölü'nün kuzey batısında *Angara* isimli bir şehir bulunmakta ve tıpkı Ankara gibi tiftik keçisi ile ünlüdür. Aynı isim; Baykal Gölü'nün güney batısında *Angarsk*, Taşkent'in güneyinde *Angran*, Letonya'da *Engüre*, İspanya'da *Enguera*, Fransa'da *Angers*, Afrika'nın ortalarında *Angra* biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

55 M. Khujanazarov, "Petroglyphs of Uzbekistan", *Petroglyphs of Central Asia*, Bishkek 2001, s. 80-121.
56 V. Ranov, "Petroglyphs of Kaztadjikistan", *Petroglyphs of Central Asia*, Bishkek 2001, s. 122-150.
57 İ. M. Cərərzadə, *Qubistan –Kayaüstü Resimler-*, Bakı 1997.
58 http://mc2.vicnet.net.au/home/date/web/index.html (E.T: 02. 05. 2009).
59 Firudin Ağasıoğlu, "Artaşes çağından kalma Yazılı Daşlar", Türkeli, Dekabr 2008, S. 3, s. 20-22.
60 İsmail Doğan, Kafkasya'daki Göktürk (Runik) İşaretli Yazıtlar, Ankara 2000, s. 250.
61 S. Ya. Bayçarov, *Avrupa'nın Eski Türk Abideleri*, (çeviren: Muvaffak Duranlı), Ankara 1996; Doğan, age.
62 http://www.europreart.net/slide.htm (E.T: 31. 05. 2009).
63 İsmail Doğan, "Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2000*, s. 151-173.
64 Kosova'nın Prizren iline bağlı Dağdaş ilçesi ve 20 köyden oluşan Gora Bölgesi'ndeki alan araştırmalarımız sırasında varlığını bildiğimiz yazıt ve taş üstü resimlere ulaşma fırsatı bulamadık. Daha önce çektiği fotoğrafları bize verme nezaketi gösteren Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Ebubekir Sofuoğlu'na teşekkür ediyorum.
65 http://www.europreart.net/slide.htm (E.T: 31. 05. 2009).
66 http://www.europreart.net/slide.htm (E.T: 31. 05. 2009).
67 http://www.europreart.net/slide.htm (E.T: 31. 05. 2009).

Türk karakterli kaya üzeri resim ve yazıların coğrafyasına paralel olarak dünya üzerine yayıldığına şahit olduğumuz diğer bir unsur da; ağaç uçlarını oymak suretiyle çivi kullanılmadan, taraklama usulüyle, kare veya dikdörtgen şeklinde birbirine bağlanması esasına dayanan mimarlıktır. Türkiye'de *serendi / serender*, *seren, serende, serenti*, *serenter, serentir, serentire* adı verilen bu yapı biçiminin aynısı, Tuva Cumhuriyeti'nde Arzhan[68] yakınlarında bulunan Seyhan-Altay bölgesinin en büyük anıtında ortaya çıkmıştır[69]. Zemininin taşla çıkılıp duvarlarının yatay ağaçlarla oluşturulduğu yapı biçimi ile Güney Sibirya Türklerinin ve Uygurların da ev yaptıkları da bilinmektedir[70]. Aynı tarz mimarlık örneğini M.Ö 400'de Anadolu'da görmekteyiz. *Ksenophon*, *Anabasis* adlı eserindeki bilgilere göre Onbinler, Trabzon'dan batıya giderken (M.Ö. Eylül 401-Mart 399) bugünkü Giresun ile Ordu arasında *Massagetler*'e[71] rastlarlar. Ksenophon'un verdiği bilgilere göre *Mossynoikler*, ağaçların yatay olarak üst üste yığılması suretiyle inşa edilen evlerde oturmaktaydılar. Mossynoik, "*ağaç kule, ağaç kalede oturanlar*" manasına gelmekte olduğu için bu adla anılmışlardır.

Günümüz Türkiye'sinde Sinop yakınlarından başlayıp Sarp sınır kapısına kadar uzanan sahil boyunca ahşap mimarînin ilgi çekici bir örneği olarak dikkatleri çekmektedir. Sahilden Canik, Giresun ve Doğu Karadeniz Dağları'na çıkan dik çizgiler boyunca dağınık şekilde kurulmuş köylerde çok sık rastlanmaktadır. Bu dağların güney yamaçlarında kalan bölgede ise çok az olmak üzere Oltu, Şenkaya, Olur ve Tokat'ın bazı köylerinde görülmektedir. Hatta Niksar'ın bir köyünün ismi *Serenli*'dir. Toroslar'da; Bursa, Bolu, Düzce, Kastamonu ve Zonguldak'ın bazı yörelerine, bizzat gördüğümüz bu mimarî tarz yalnızca Asya ile sınırlı değildir. *Macaristan*'da aynı tarzda yapılar bulunduğunu rivayete dayalı olarak bilmekle birlikte *Avusturya* ve *İsviçre Alpleri*'nde bizzat kendimiz müşahede etmişizdir. Bu yapı biçimi hakkında tarafımızdan birkaç akademik çalışma bilim dünyası ile paylaşılmış olup[72] araştırmalarımız Avrupa ve Asya kıtasının tamamını kapsar şekilde devam etmektedir.

Dünyada hiçbir şeyin tesadüf olmadığı düşünülürse bu ortaklık ve kaya üstü resim ve figürleri ile yazılar ile yer isimleri paralelliği nasıl açıklanabilir? Galiba bilim âleminin Türkler hakkında çözemedikleri hâlâ pek çok konu var... Bütün bu bağlantılar, paralellikler, ilişkiler doğru incelenip okunduğunda veya hiç değilse

[68] *Arzıhan*, İskitlerin bir boyunun ismidir. Bu isim Türkiye'de Murat Irmağı'nın eski ismi, *Arzani* olarak karşımıza çıkmaktadır.

[69] Leonid S. Marsadolov, "Milattan Önce IX-VII. Yüzyıllarda Saylan Altay Göçebeleri", *Türkler Ansiklopedisi,* C. 1, s. 526-532.

[70] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. 3, Ankara 1991, s. 44, 143, 154.

[71] Ksenophon, *Anabasis*, s. 215-223. Strabon, onların bir bölümünün Hazar Denizi'nin doğusunda yaşadıklarını bildirmektedir (Strabon, *Coğrafya*, *Anadolu* XII, (Çeviri: Adnan Pekman), İstanbul 1987, s. 43). Bizans kaynaklarında ise onların Türk olduğu kayıtlıdır (A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 23, 409-410).

[72] Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihî Alt Yapısı* (Tarih, Etnik Yapı, Dil, Kültür), Ankara 2005, s. 153-182; aynı yazar, "Ordu ve Yöresinde Serendiler", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat*, S. 36, Aralık 1977, s. 42-45; aynı yazar, "*Serendi/Serender Kelimesi Üzerine*", *Türk Dili*, S. 617, Mayıs 2003, s. 443-447; "Trabzon ve Yöresinde Serenderler", *Erdem*, C. 14, S. 41, Eylül 2004, s. 99-118.

yorumlandığında dünya tarihi ile ilgili pek çok karanlık noktanın aydınlığa kavuşacağı muhakkaktır.

Sonuç:

Türk tarihi ve kültürü konusunun hemen her alanında çok ciddî araştırmalar ve çalışmalar yapıldığı rahatlıkla söylenebilir. Fakat çalışmaların birbirinden kopuk yapılması, çalışmaların kapsamının dar olması, çağın teknolojilerinin gereği gibi kullanılamaması ve bir merkezde toplanamaması sebebiyle, net sonuçlar ortaya konulamamaktadır. Durum böyle olunca eldeki çalışmalarla Türk ülkeleri ve bölgeler konusunda toplu veriler elde edilememektedir. Her bilim dalı kendi içerisinde gelişmekte ve bilimler arası ilişki zayıf olduğu için dil, tarih ve kültür konuları ayrıntılı olarak incelenememektedir.

Türk kültürü konusunda yapılan çalışmaların tamamı bir araya toplanmalı, Türk milletinin aslî kültür unsurları belirlenmelidir. Bir sonraki aşamada ise bilim dalları arası ortak çalışma projeleri yapılarak Türk kültürü haritaları hazırlanmalıdır. Türk dünyasının birlik ve beraberliği ile Türklüğün dünyadaki yeri açısından bu son derece önemlidir. Hakkâri ve Kayseri'de derlenen bir masalın, bir ninninin, bir efsanenin Almatı ve Bişkek'te de tespit edilmesi, Türkiye'deki ve Türk dünyasındaki Türk kültürü yapısının belirlenmesinde gerçek sonuçlar verecektir. Ayrıca pek çok bilim adamının tereddüde düştüğü konular netleşecek, pek çok bilim adamı da abesle iştigal etme meşguliyetinden vazgeçecektir.

Türk karakterli kaya üzerine çizilen kaya üzerine çizilen Türk karakterli resimler ve figürlerin okunması, değerlendirilmesi ve yorumlanması aşamasına kolay gelinmedi. Bu konuda yaklaşık 20 yıllık bir hazırlığımızın olduğunu belirtmek isteriz. Dünya üzerinde bulunan kaya üzeri resim ve figürler ile ilgili arşiv yaparken diğer yandan da 22 yıldır Türk sözlü kültür ürünlerini derledik ve arşivlerini kurduk. Bir başka çalışma alanı olarak Türk destanlarını seçtik; konu ile ilgili olarak kitap, makale, ansiklopedi maddesi ve bildiri boyutunda onlarca çalışma yaptık. Bütün bunların çok karmaşık halde karşımızda duran kültür unsurlarının çözülmesinde faydalı olacağı açıktır.

Daha sonraki çalışmalarımızda, Türk karakterli kaya üzerine çizilen resimler ve figürlerin ile yazıların dünya üzerindeki dağılışı ve motifler, ilgili kültür unsurları ile birlikte, ele alınacaktır. Ayrıca her motifin tarihî alt yapısı, yine diğer kültür unsurları ile karşılaştırılarak incelenecektir. Motiflerin ve figürlerin *petroglif, ideogram, piktogram, damga, hece, yarı hece ve harfe* doğru olan yolculuğu üzerinde durulacaktır.